

ΟΙ ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ

Βασιλική Δενδρινού

Διαβάζοντας τη λέξη λόγος σε διαφορετικού τύπου κείμενα ή ακούγοντάς τη σε διαφορετικές περιστάσεις επικοινωνίας, συνειδητοποιούμε πόσο εξαιρετικά πολύσημη είναι η λέξη αυτή [1]. Χρησιμοποιώντας την, μπορούμε να δηλώσουμε αιτία, γνώμη ή απόφαση, να ζητήσουμε το δικαίωμα να μιλήσουμε, να δώσουμε υπόσχεση τιμής, ή να διαμαρτυρηθούμε. Η λέξη λόγος, όμως, μπορεί παράλληλα να σημαίνει γνώση, σοφία ή πανσοφία. Μπορεί ακόμη να αναφέρεται σε μια συγκροτημένη δημόσια ή προσωπικού χαρακτήρα γραπτή ή προφορική ομιλία, σε ένα κείμενο με επεξεργασμένη έκφραση, στο ύφος μιας ομιλίας ή στον τρόπο γραφής ενός κειμένου, στην οπτική ή ιδεολογική θέση κάποιου που παρήγαγε κάποιο κείμενο και σε πολλά άλλα ακόμη.

Πολυσημία εμφανίζει και η λέξη *κείμενο*, όπως άλλωστε οι περισσότερες λέξεις του λεξιλογίου μας. Στην καθημερινή γλώσσα, μιλάμε για διαφορετικού τύπου κείμενα· για λογοτεχνικά και για αρχαία κείμενα, για πολιτικά και διαφημιστικά κείμενα, για τα κείμενα επιστολών ή εφημερίδων. Μιλάμε επίσης για τα κείμενα που έγραψαν κάποιοι και εννοούμε το σύνολο των φράσεων, προτάσεων κλπ. που έγραψαν, ανεξάρτητα από τις κοινωνικές συνθήκες παραγωγής τους.

Η πολυσημία της λέξης λόγος δεν αφορά μόνο στη χρήση της σε κείμενα μη επιστημονικά αλλά και σε επιστημονικά κείμενα των κλάδων της φιλοσοφίας, της λογοτεχνικής θεωρίας, της κοινωνιολογίας, της γλωσσολογίας κλπ. Ο όρος λόγος έχει επίσης χρησιμοποιηθεί από την κάθε μία επιστήμη στο πλαίσιο **διαφορετικών θεωρητικών αντιλήψεων** που συχνά δεν είναι συμβατές μεταξύ τους, [2] με αποτέλεσμα να έχει αποκτήσει διαφορετικό σημασιολογικό περιεχόμενο μέσα στον κάθε επιστημονικό κλάδο. Με άλλα λόγια, το περιεχόμενο του όρου αυτού, όπως και όλων των επιστημονικών όρων, διαμορφώνεται κάθε φορά μέσα στο θεωρητικό πλαίσιο όπου χρησιμοποιείται. Έτσι, για παράδειγμα, στη γλωσσολογία, η έννοια του όρου λόγος διαφέρει ανάλογα με το επιστημονικό πεδίο ανάλυσης και την επιστημονική σχολή στην οποία χρησιμοποιείται, ενώ διαφέρει επίσης η έκταση προβληματισμού για τον όρο αυτό, ο οποίος για ορισμένες μόνο σχολές γλωσσολογικής σκέψης αποτελεί σημαντική έννοια για τη μελέτη τη γλώσσας.

Το ίδιο συμβαίνει με τον όρο *κείμενο*, ο οποίος αποτυπώνει στην κάθε περίπτωση επιστημονικής του χρήσης διαφορετικές διαστάσεις θεωρητικού προβληματισμού. Ως επιστημονική έννοια, ο όρος αυτός έχει αποτελέσει τα τελευταία χρόνια αντικείμενο εκτεταμένου προβληματισμού ειδικά **σε ορισμένες σχολές σκέψης**. [3] Ενδεικτικά αναφέρεται η Σχολή της Συστημικής Λειτουργικής Γλωσσολογίας (που συνδέεται με το όνομα του Halliday), θέση της οποίας είναι ότι τα νοήματα συνιστούν κοινωνικές κατασκευές που αναπτύσσονται κατά την παραγωγή και κατανόηση κειμένων, ενώ τα ίδια τα κείμενα προσδιορίζονται από τα πεδία κοινωνικά διαρθρωμένου λόγου. Ο επιστημονικός προβληματισμός σχετικά με το «κείμενο» οδήγησε στη συγκρότηση θεωρητικών απόψεων για διαφορετικά «κειμενικά είδη» και για «επίπεδα ύφους» των διαφόρων τύπων κειμένου.

Το παρόν σώμα κειμένων **χωρίζεται σε δύο τμήματα**, [4] τα οποία παρουσιάζουν ορισμούς θεωρητικών εννοιών όπως έχουν αναπτυχθεί στο πλαίσιο διαφορετικών σχολών γλωσσολογικής σκέψης. Το πρώτο τμήμα περιλαμβάνει ορισμούς σχετικά με τις έννοιες «λόγος» [discourse], «κείμενο» [text], «κειμενικό είδος» [genre] και «επίπεδο ύφους» [register] κειμένου. Πρόκειται για έννοιες διακριτές, που όμως σχετίζονται μεταξύ τους, στον βαθμό που το κάθε κείμενο αποτελεί την υλική εκφορά του λόγου. Το δεύτερο τμήμα περιλαμβάνει ορισμούς των όρων «γένος λόγου» [genre] και «είδος λόγου» [type of discourse]. Σημειώνεται ότι, ενώ οι δύο αυτές έννοιες παρουσιάζονται εδώ ως διακριτές μεταξύ τους, η έννοια του όρου **λόγος** δεν είναι πάντα διακριτή από αυτή του όρου *κείμενο*, καθώς οι δύο αυτοί όροι συχνά χρησιμοποιούνται εναλλακτικά.

[1] Στις παρακάτω προτάσεις, που μπορούμε να φανταστούμε λίγο-πολύ κάτω από ποιες συνθήκες επικοινωνίας ειπώθηκαν ή γράφτηκαν, βλέπουμε τις διαφορετικές σημασίες και συνδηλώσεις της λέξης λόγος.

1. Η Γεωργοπούλου έβγαλε **λόγο** και τη χειροκρότησαν όλοι.
2. Τον κερατά! Έχει ένα **λόγο** που σπάει κόκαλα.
3. Εξετάστηκαν μόνο στον γραπτό, όχι στον προφορικό **λόγο**. Η δεύτερη ενότητα περιελάμβανε και ένα κείμενο έμμετρου **λόγου**. Δεν ήταν όμως ποίημα, ακριβώς.
4. Ο Μάξιμος ορίζει το περιεχόμενο εννοιών κρίσιμων για την κατανόηση του φλέγοντος θεολογικού προβλήματος της εποχής, δηλαδή, της μίας ή δυο θελήσεων και συνεπώς μίας ή δύο ενεργειών του σαρκωθέντος Θεού **Λόγου**.
5. Ο **λόγος** του συγγραφέα χτίζεται μέσα σ' έναν κόσμο από πρόσωπα φοβερά ή αδύναμα, κινούμενα από βίαια πάθη που αναζητούν συχνά στο έγκλημα ή στην αυτοκτονία την απελευθέρωση ή την λύτρωση, όταν δεν βυθίζονται στην τρέλα.
6. Ο **λόγος** της είναι καθαρά πολιτικός, έστω και εάν η ίδια επιμένει στην επιστημονική αντικειμενικότητα των επιχειρημάτων της.
7. Είναι δημοσιογραφικός **λόγος** και δεν ταιριάζει σε σχολικό εγχειρίδιο.
8. Μπορώ να **πάρω κι εγώ τον λόγο** τώρα, δεν νομίζεις; Εσύ μιλάς εδώ και μια ώρα.
9. Μου **έδωσε τον λόγο** της και τον αθέτησε. Δεν ξέρω αν μπορώ να τη συγχωρήσω.
10. Ο **λόγος** του Προέδρου δεν περνάει. Τον πρώτο **λόγο** έχει η Διευθύντρια του πέμπτου τμήματος.
11. Μου **έβγαξε λόγο** χθές ο πατέρας μου επί δύο ώρες.
12. Είναι γνωστή για τη δύναμη του **λόγου** της –ενός λόγου απάνθρωπα ειρωνικού. Όπλα της το ανελέητο χιούμορ και ένα ύφος τελεσιδικα άμεσο.
13. Δεν έχω να **δώσω λόγο** σε κανέναν. Είμαι ήσυχη με τη συνείδησή μου.
14. Κινήθηκε από καθαρά συναισθηματικούς **λόγους** και να το αποτέλεσμα.
15. **Από λόγο σε λόγο** ήρθαν και στα χέρια.
16. Πες ένα καλό **λόγο** για μένα. Την έχω μεγάλη ανάγκη τη δουλειά.
17. Δεν του είπα για ποιο **λόγο** έφυγα αλλά είμαι σίγουρη πως όταν μιλήσει με τον Πέτρο θα καταλάβει.
18. Μου τη σβούριξε. Μου 'ρχόταν να τον σκοτώσω, **που λέει ο λόγος**.
19. Ο **περί ου ο λόγος** δεν φάνηκε προχτές. Ούτε που μας ειδοποίησε. Αλλά τί περιμένεις; Σου έχω πει ότι ο τύπος είναι δεν είναι **άξιος λόγου**.
20. Ποιος είσαι εσύ που μου **ζητάς τον λόγο**;
21. **Ζήτησα τον λόγο** αλλά δεν μου τον έδωσαν
22. Τί **μέρος του λόγου** είναι αυτός;
23. Η πρόθεση είναι άκλιτο **μέρος του λόγου**.

[2] Ο θεωρητικός προβληματισμός σχετικά με την έννοια του όρου **λόγος** αποτελεί αντικείμενο μελέτης ενός σχετικά νέου επιστημονικού χώρου που στην αγγλική γλώσσα αποδίδεται ως Discourse Studies.

[3] Οι θεωρητικές απόψεις στους χώρους της συστημικής λειτουργικής γλωσσολογίας, της ρητορικής, της [κριτικής] ανάλυσης συνεχούς λόγου κλπ. συνέβαλαν στην ανάπτυξη ενός νέου επιστημονικού πεδίου, της θεωρίας των κειμενικών ειδών [Genre Theory].

[4] Σχηματική περιγραφή των μερών αυτής της ενότητας:

